

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

У статті вивчено питання перекладу окремих польських фразеологічних одиниць українською мовою на прикладі оригінальних польських текстів різних стилів (наукового, публіцистичного, художнього). Матеріалом для статті слугували фрагменти з наукових монографій відомих польських науковців, приклади з художніх творів польських митців слова тощо.

У статті систематизовано обрані для потреб дослідження фразеологічні одиниці за структурно-семантичними особливостями, упізнаваністю в оригінальному тексті та за ступенем утручання в структуру фразеологізму в процесі перекладу перекладу, звертає увагу на залежність перекладу від змісту висловлення, його контексту, відмінностей обох мов, уподобань перекладача тощо. Спираючись на вироблені сучасним перекладознавством принципи відтворення стійких словосполучень, дослідниця зосереджується також на авторському стилі оригінального тексту та нових значеннях, яких із часом набуває фразеологізм. Науковим та методологічним підґрунтям статті стали праці з української фразеології та перекладознавства. Добираючи варіанти перекладу, автор статті спирається також на власний перекладацький досвід. Важливим мовним ресурсом слугували словники польської та української мови, приклади вживання фразеологізмів, зафіксовані в корпусі обох мов; задля збереження змісту й стилю оригіналу, під час перекладу фразеологізмів здійснено також додаткові лінгвістичні дослідження.

У результаті роботи визначено шляхи, способи та варіанти перекладу аналізованих фразеологічних одиниць із відтворенням їх без змін, із незначною зміною, що зазвичай пов'язано з граматиною цільової мови, зі зміною одного компонента, повною заміною тощо.

Ключові слова: українсько-польський переклад, цільова мова, мова оригіналу, перекладацька трансформація, переклад фразеологічних одиниць.

Tatiana Pawlińczuk. O przekładzie związków frazeologicznych z języka polskiego na język ukraiński

W niniejszym artykule zbadano zagadnienie przekładu niektórych polskich związków frazeologicznych na język ukraiński na przykładzie oryginalnych polskich tekstów różnych stylów (naukowego, publicystycznego, artystycznego). W artykule posługujemy się fragmentami monografii naukowych znanych polskich naukowców, wzorami polskich twórców literatury pięknej etc.

Autorka artykułu klasyfikuje wybrane związki frazeologiczne według ich osobliwości semantycznych i strukturalnych, rozpoznawalnością w tekście oryginału, a także według stopnia ingerencji w strukturę frazeologizmu podczas tłumaczenia, zwraca uwagę na zależność przekładu od treści przekazu, jego kontekstu, odmienności strukturalnych obu języków, preferencji tłumacza i in. Biorąc pod uwagę rozpracowane przez współczesną naukę o przekładzie zasady tłumaczenia związków frazeologicznych, badaczka skupia się także na stylu awtorskim tekstu oryginału oraz nowych znaczeniach, które przyjmuje frazeologizm. Podstawą naukową i metodologiczną badania są prace naukowe z frazeologii ukraińskiej oraz teorii przekładu. W poszukiwaniu wariantów przekładowych autorka artykułu bierze pod uwagę także osobiste doświadczenie jako tłumacza. Ważnym źródłem językowym są słowniki polsko-ukraińskie oraz zaznaczone w korpusie obu języków

przykłady wykorzystania frazeologizmów; w celu zachowania treści oraz stylu oryginału podczas tłumaczenia niektórych frazeologizmów przeprowadzono także uzupełniające badania lingwistyczne.

W rezultacie badania wytyczono drogi, sposoby i warianty przekładu analizowanych związków frazeologicznych: odtwarzanie bez zmian, z drobnymi zmianami, spowodowanymi różnicami językowymi, ze zmianą jednego komponenta, całkowitą zamianą i in.

Słowa kluczowe: *przekład ukraińsko-polski, język docelowy, język źródłowy, transformacja przekładowa, przekład związków frazeologicznych.*

Tetiana Pavlinchuk. Peculiarities of Translation of Phraseological Units from Polish into Ukrainian

The article discusses the specifics of translating some Polish phraseologisms drawn from original Polish texts of different styles (scientific, journalistic, and fiction) into Ukrainian. The research material for the article includes fragments from monographs by famous Polish scholars, examples from the literary works of Polish writers, etc.

The researcher organizes selected phraseologisms according to their structural and semantic specifics, the extent of recognition in the original text, and the level of interference into their structure during translation work, focuses on the dependence of translation on the meaning of an utterance and its context, the differences between the specified languages, and the translator's preferences, etc.

Based on the elaborated by contemporary translation studies rules for the translation of idioms, the research also focuses on the author's personal style of the original text and the new meanings, that a phraseologism acquires with time.

The theoretical and methodological basis of the research is the scientific literature on Ukrainian phraseology and translation studies. When selecting the variants for translation, the author of the article also takes into account her own translation experience. Polish and Ukrainian dictionaries have become important language resources; besides, the author relies on examples of word usage fixed in the corpora of both languages; in order to secure the sense and style of the original text, additional linguistic studies have been carried out.

As a result of this research, certain ways, means, and variants of translating the investigated phraseological units into Ukrainian are defined: translation without any changes, with little changes connected with the languages' grammar specifics, with the replacement of one component or of the whole unit, etc.

Key words: *Ukrainian-Polish translation, target language, language of the original text (source language), transformation, translation of phraseological units.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Особливе місце в теорії і практиці перекладу має переклад стійких словосполучень (сполучень слів), речень – фразеологічних одиниць, за якими закріпилося відносно стійке значення (із можливими варіантами) і складові частини яких семантично неподільні. Такі структурні одиниці вирізняються упізнаваністю, відтворюваністю, експресивністю. Переклад фразеологізмів є важливою працею, що вимагає від перекладача уважного ставлення до такого перекладного матеріалу, а часом і здійснення додаткового лінгвістичного дослідження задля точності перекладу, збереження змісту й стилю оригіналу. У перекладознавстві усталилися кілька правил щодо перекладу фразеологічних одиниць: уникання буквального перекладу складових частин фразеологізму (за умови відсутності подібного фразеологізму, закріпленого в цільовій мові саме з такою семантикою, буквально перекладений вислів утрачає сенс), пошук відповідників із опертям на загальне значення оригінального фразеологізму й ступінь зрошеності його структурних елементів та пошук власних стратегій перекладу, якщо фразеологізм належить до неперекладних. Велике значення в процесі перекладу має авторський стиль, тому прийнято зважати на те, як саме і з

якою метою вживає фразеологізми автор перекладного твору. Функціональна роль фразеологізму в тексті перекладу повинна збігатися з його роллю в оригінальному творі.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Питання перекладу фразеологічних одиниць порушували О. Гайнічеру, Р. Зорівчак, В. Карабан, А. Лагутіна, А. Савенець та ін. Так, Р. Зорівчак звертала увагу на семантичну трансформацію компонентів, ефективність калькування в перекладі образних висловів, які за певних умов можуть надавати свіжості новоствореному образу [1; 2]; В. Карабан зосереджується на труднощах перекладу фразеологічних одиниць та способах перекладу українських фразеологізмів англійською мовою [3]. А. Савенець розпрацював цю тему саме в контексті українсько-польського перекладу й зосередився на перекладі фразеологічних одиниць поезії Віслави Шимборської в українському корпусі перекладів її віршів. Вивчаючи особливості стилю Віслави Шимборської та перекладацькі рішення щодо його відтворення, А. Савенець досліджує вживання фразеологізмів у нетрадиційному контексті, розчленування компонентів сталого вислову, модифікацію фразеологізмів, уживання стійких сполучень слів у їх дослівному значенні, творення оказіональних фразеологізмів, що вимагає особливої пильності перекладача й творчого підходу до передавання їх українською мовою [12].

Варіантам польських фразеологічних одиниць присвячує дослідження також І. Мирошніченко [6; 7], але зосереджує увагу лише на словникових моделях фразеологізмів без урахування контексту побутування конкретних фразеологічних одиниць та індивідуальних авторських способів їх уживання, а також прикладів із літературних джерел різних стилів, що викликано потребами й завданнями конкретного дослідження. Здійснено також спроби дослідження варіативності перекладу фразеологічних одиниць [9].

Вивчення української фразеології є досить багатим. Науковці розробили видові класифікації фразеологічних одиниць, зосередили увагу на їх етимології, сферах уживання, емоційно-стилістичних, семантико-граматичних, структурних, територіальних особливостях, полісемії та варіативності стійких словосполучень, різноманітті прислів'їв і приказок, крилатих висловів, способах появи метафоризованих сполук, шляхах фразеологізації, дослідили евфемізми, перифрази, каламбури у фразеології тощо (Л. Авксент'єв, М. Алефіренко, Н. Бабич, Г. Добролюжа, А. Коваль, В. Коптілов, О. Потебня, Л. Скрипник, В. Ужченко та ін.).

Формулювання мети й завдань статті. Використовуючи класичні й сучасні наукові досягнення у фразеології, перекладачі випрацьовують стратегії перекладу фразеологічних одиниць та інших образних висловів, випробовують шляхи пошуку щонайвлучнішого й точного «свого» відповідника до «чужого» стійкого словосполучення зі збереженням його семантики, оригінальності, емоційно-стилістичного забарвлення. Розпізнавання різних груп і категорій фразеологізмів та їх упорядкування дає змогу швидко знайти рішення й перекласти фразеологізм цільовою мовою. **Мета** статті – на прикладі перекладів різностильових текстів із польської мови на українську простежити перекладацькі стратегії та особливості перекладу різних типів фразеологічних одиниць. У ході дослідження намагатимемося довести, що вибір відповідника цільової мови залежить від походження фразеологізму, його джерела, семантико-структурного й стилістичного навантаження, контексту та власних уподобань перекладача. Під час дослідження застосовано основні лінгвістичні методи: спостереження, аналізу й синтезу, описовий, структурний, порівняльний, зіставний, герменевтичний.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. У цій статті ми звернемо увагу на особливості перекладу фразеологізмів із польської мови на українську, скориставшись наявними перекладами (науковий, публіцистичний, художній стилі), а також спробуємо систематизувати підходи до перекладу фразеологічних одиниць залежно від типів їх класифікації, значеннєвого навантаження, емоційно-стилістичної ролі та усталеної традиції вживання окремих фразеологізмів в обох мовах.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для потреб нашого дослідження та з метою вибору певної перекладацької стратегії, аналізовані в цій статті фразеологічні одиниці вдалося згрупувати за такими ознаками:

а) спільні або дуже подібні в польській і українській мовах фразеологічні одиниці, що свідчать про їхнє спільне походження. Їх легко упізнати й вони не потребують особливих складних рішень під час перекладу, змін чи трансформацій;

б) фразеологічні одиниці, зміст яких легко «розшифрувати», але з погляду граматики й традиції вживання схожих за значенням висловів у цільовій мові вони потребують зміни одного компонента;

в) фразеологізми біблійного та релігійно-обрядового походження;

г) метафоризовані спортивні терміни;

ґ) фразеологізми, які потребують додаткового лінгвістичного дослідження, пошуку еквівалента, пояснення чи трансформації;

д) вислови літературного походження;

е) терміни, метафоризовані, образні сполучення слів.

Звертаючи увагу на зміст, контекст, стиль та особливості вживання цих груп фразеологічних одиниць у мові оригіналу, перекладач ухвалює рішення щодо перекладу стійкого словосполучення цільовою мовою.

Належність української й польської мов до слов'янської мовної групи дає змогу відразу розпізнати близькі за значенням і звучанням спільні для обох мов фразеологізми й досить легко дібрати майже ідентичні відповідники. Серед цієї групи фразеологізмів найпоширенішими є такі, що потребують заміни одного структурного компонента, що пов'язано з особливостями вживання фразеологізмів у польській та українській мовах, зразком, із яким вони закріпилися в мовній традиції:

Zazdrość ma korzenie w doświadczeniu tej właśnie wartości – ściślej: w jej zaprzeczeniu [22, с. 36] / *Заздрість сягає корінням у переживання саме цієї цінності, точніше – у її заперечення* [16, с. 33] / *Zazdrość бере korzenie iz переживання саме цієї цінності, точніше – із її заперечення.*

Dlatego trzeba powiedzieć, iż objawienie twarzy spoczywa u źródeł wszelkiego istotnie pojętego dramatu [22, с. 80] / *Тому потрібно сказати, що об'явлення обличчя стоїть біля джерел будь-якого серйозного розуміння драми* [16, с. 77].

Aby wiedzieć, jak prawdę ukryć, trzeba ją mieć stale na oku [22, с. 146] / *Щоб знати, як приховати правду, потрібно завжди мати її перед очима* [16, с. 135]. Потрібно зазначити, що В. Ужченко та Л. Авксентьев наводять цей фразеологізм також у формі, яка звучить в оригіналі, – **мати на оці** – звертаючи увагу на різні його смислові значення [17, с. 48].

Odpowiedź na pytanie jest dana jak na dłoni [22, с. 121] / *Відповідь на запитання лежить як на долоні* [16, с. 109]. В академічному підручнику сучасної української мови за редакцією академіка І. Білодіда цей фразеологізм згадано серед тих, що відомі переважно всім слов'янським мовам: «Ця спільність особливо виразна в колі фразеологізмів, що групуються навколо назв частин людського тіла, а також у компаративних зворотах... Пор.: українське **як на долоні**, польське **jak na dłoni**, чеське **jako na dlaňi**» [15, с. 396].

W cytowanym wierszu człowiek myślący, choć rozprawia rozumnie, świetnie kojarzy, sprawnie analizuje zjawiska... jest istotą zaślepioną własnym powodzeniem. Raz za razem daje dowody na bezmyślność tak monstrualną, jak wielkie są szkielety dinozaurów [19, с. 43] / *У цитованому вірші людина мисляча, хоч і висловлюється розумно, прекрасно асоціює, справно аналізує явища... є істотою, засліпленою власним успіхом. Раз у раз вона стає доказом настільки ж монструозної бездумності, наскільки великими є скелети динозаврів* [5, с. 43].

Na tej podstawie można by sądzić, że jej mieszkanie pęka w szwach od nadmiaru książek [19, с. 138] / *На підставі цього можна було б подумати, що її помешкання розходиться по швах від надміру книжок* [5, с. 146].

Spotkanie w cztery oczy różniło się od kilkugłosowej konwersacji [19, с. 134] / *Зустріч віч-на-віч* відрізнялася від розмови на кілька голосів [5, с. 142]. Укажемо тут також, що, цікавлячись питанням синонімії у сфері фразеології, знайдемо такий синонімічний ряд фразеологізмів із цим значенням: **віч-на-віч – сам на сам – на дві пари очей – на чотири ока** [15, с. 423].

Poziom realnego kontaktu u Szymborskiej ściąga na ziemię mity, doświadczenie wspólnego bycia nie potwierdza wizji platońskiej czy romantycznej, w których ważne jest dążenie ku sferze idealnej, jak również wznoszenie się ku rzeczywistości wyższej [19, с. 49] / У Шимборської рівень реального контакту **скидає на землю міти**, досвід буття разом не підтверджує платонівського чи романтичного бачення, де важливими є прагнення до сфери ідеального й піднесення до вищої дійсності [5, с. 49].

Anna ucieka. Nie szukała tego spotkania, szła za trumną zabitego króla, to sam Gloucester przeciął jej drogę [22, с. 176] / *Анна втікає. Вона не шукала цієї зустрічі, вона йшла за труною вбитого короля, це сам Глостер став на її дорозі* [16, с. 167]. «Словник української мови» фіксує кілька фразеологізмів із таким значенням з певною ситуативною варіативністю лексичних компонентів: **перетяти (перетнути) дорогу (стежку), заступити (заступати) дорогу, стояти (стати) на дорозі, стояти (стати) поперек дороги** [14]. Наведені приклади доводять широке коло варіантів фразеологічних одиниць, коли один із компонентів залежить від мовної ситуації, контексту, традиції уживання, побутування того чи того сталого словосполучення.

Cokolwiek by się rzekło, wskazuje ono na życie człowieka [22, с. 7] / **Що не кажи**, а вказує воно на життя людини [16, с. 9]. Польське дієслово *rzec* уживається як книжне зі значенням ‘сказати’, ‘промовити’ [23, с. 1013]. В українській мові його відповідник *ректи* є застарілим, має урочисте, піднесене значення й використовується зі стилістичною метою. У цьому випадку воно втрачає своє значення піднесеності.

Упізнаваними є книжні фразеологічні одиниці й такі, що мають біблійне походження й уживаються задля піднесеності, урочистості:

Na wielkim padole leż ona jedna (twarz) jest pełna szczęścia [22, с. 36] / *На великому земному падолі сліз* воно єдине (обличчя) сповнене щастя [16, с. 34]. Вислів *земний паділ, паділ сліз, паділ плачу* в обох мовах має піднесене навантаження – ‘місце, де перебувають люди після вигнання з раю’; ‘земля як протилежність неба, тимчасове життя’ [23, с. 740]; ‘земля як місце проживання людини з її турботами, стражданням’ [14, Т. 6, с. 13].

Piękno nie jest bowiem li tylko pięknem dla siebie, ale również dla czyjegoś widzenia, podziwiania, zachwycenia... Nie może być światłem świecącym dla nikogo, wołaniem na pustkowi, tową do nikogo [22, с. 124] / *Краса ж бо є не лише красою для себе, а й для того, щоб хтось її бачив, дивувався, захоплювався... Вона не може бути світлом, яке ні для кого не світить, криком волаючого в пустелі, мовою ні до кого* [16, с. 111].

Jeśli weźmie się pod uwagę tę sytuację, to podważa się jednocześnie jeden z fundamentów wszelkiej myśli krytycznej dotyczącej twórczości Różewicza, a zatem przekonanie o prawdziwości „kamienia węgielnego” tej poezji, to znaczy o „krachu kultury europejskiej” [20, с. 100] / *Якщо взяти до уваги цю ситуацію, то одночасно підважується один із фундаментів усілякої критичної думки, яка стосується творчості Ружевича, а тоді й переконання про істинність «наріжного каменя» цієї поезії, тобто про «крах європейської культури»* [11, с. 91].

Powraca do rozmów z osobami z krwi i kości, postaciami mitologicznymi, nawet z personifikowanymi abstrakcjami [19, с. 131] / *Вона повертається до розмов із людьми з крові й плоти, мітологічними постатями, навіть із персоніфікованими абстракціями* [5, с. 139].

Натомість релігійно-обрядові терміни потребують з’ясування значення, детальнішого пояснення й прийняття рішення про належний вибір відповідника:

Stąd w jednej frazie: „Zmówcie / wieczne rozpoczynanie” – rezurekcja przechodzi w egzekwie [19, с. 101] / *Звідси в одній фразі «Прокажіть вічне розпочинання» молитва «за здоров’я» переходить у молитву «за упокій»* [5, с. 107]. У Католицькій Церкві резурекція – це урочисте великоднє богослужіння з процесією, яке звістує про воскресіння Ісуса Христа. Натомість екзеквії – це поховальні церемонії з усіма обрядами або частина літургії за померлих. У цьому

конкретному випадку терміни, що вживаються в літургії римсько-католицької церкви, не мають спеціального обрядового навантаження й призначення, аби відтворювати їх термінами з оригіналу. Тому щоб передати узагальнений зміст безвідносно до римсько-католицької літургійної обрядовості, перекладач удався до методу уподібнення, чи субституції, замінивши терміни мови оригіналу схожими за призначенням термінами мови перекладу, які містять в собі пояснення вузькоспеціальних, локальних слів.

Не складає також труднощів упізнавання спортивної термінології під час перекладу:

Wyliczenie cech osobowych, które tak przyciągały rozmówców, ale też trzymały ich w szachu, gdyż niezgoda na pospolite ujęcia tematów była warunkiem wstępnym, mogłoby się rozwijać w wielu kierunkach [19, с. 133] / *Перелік особистісних рис, які так притягували співрозмовників, але й тримали їх у шаховій позиції* (бо ж незгода на банальне розуміння тем була вступною умовою), міг би розгортатися в багатьох напрямках [5, с. 141].

Człowiek taki, jak już wspomniano, ustawia się w sytuacji mata: boi się życia i boi się śmierci [18, с. 287] / *Така людина, як ми вже згадували, опиняється в матовій позиції: вона боїться життя й боїться смерті.*

Człowiek taki stale oczekuje, że coś złego go spotka. Jego rachunek prawdopodobieństwa jest nastawiony jakby na to, że ze strony świata otaczającego czekają tylko same przykrości, niepowodzenia, klęski, ból i cierpienia i że nigdy nie można wyjść zwycięsko ze starcia z otoczeniem. Świat jest przytłaczający i w zetknięciu z nim ponieść można tylko klęskę [18, с. 287] / *Така людина постійно очікує, що її спіткає щось погане. Її розрахунок імовірності ніби налаштований на те, що у світі, який її оточує, на неї чекають самі неприємності, невдачі, поразки, біль і страждання і що в зіткненні з оточенням не можна стати переможцем. Світ натискає, і в зіткненні з ним можна зазнати тільки поразки.*

Leki te działają na krótką metę, zmniejszają napięcie lękowe, wegetatywne i mięśniowe, ale nie usuwają źródła lęku, toteż lek nadal powraca i chory boi się żyć bez swojej tabletki, żyje w lęku przed lekiem [18, с. 307] / *Такі ліки діють недовго, вони зменшують напруження страху, вегетативне напруження й напруження м'язів, але не усувають джерела страху, тож страх знову повертається, і хворий боїться жити без своєї таблетки, живе у страхові страху.*

Цікавими є усталені словосполучення, неподільна будова яких пов'язана із закріпленою в мові традицією побутування, своєрідні мовні формули, уживані в різних мовних стилях, а найчастіше – в офіційно-діловому та публіцистичному.

Ten, kto spotyka, wykracza – transcenduje – poza siebie w podwójnym sensie tego słowa: ku temu, komu może dać świadectwo (w stronę innego), i ku Temu, przed kim może złożyć świadectwo (przed Nim – Tym, kto żąda świadectwa) [22, с. 25] / *Той, хто зустрічає, виходить – трансцендує – за власні межі в подвійному значенні цього слова: до того, кого можу засвідчити (в бік іншого), і до Того, перед ким можу скласти свідчення (перед Ним – Тим, хто вимагає свідчення)* [16, с. 24–25].

Biorąc pod uwagę pochodzenie maski – pochodzenie, które wyciska pięto na jej treści – można mówić o masce poczucia niezadowolienia, masce autoironii, masce świadomości cierpiętniczej [22, с. 75] / *Беручи до уваги походження маски – походження, яке залишає відбиток на її значенні, – можна говорити про маску відчуття незадоволення, маску самоіронії, маску страдницької свідомості* [16, с. 71].

Tym sposobem ja, jako kłamiący, nie mogę opędzić się od świadomości, iż prawda naciera na mnie ze wszystkich stron [22, с. 141] / *Тому я, як брехун, не можу відігнати від себе усвідомлення того, що правда облягає мене з усіх боків* [16, с. 129].

Jedno i drugie może być przyniętą w pułapce: przyznaj się, a ocalisz życie; wyznaj prawdę, a osiągniesz zaszczyty [22, с. 156] / *Одне й друге може бути принадою в пастці: признайся й порятуєш душу; визнай правду – і матимеш честь* [16, с. 146].

Czy ty – kłamcy – jesteście nieodwołalnie skazani na bicie holdów wartości, której nie możemy być wierni? [22, с. 158] / *Чи ми – ошуканці – неодмінно приречені на віддавання честі цінності, якій ми не можемо бути вірні?* [16, с. 148].

Z reguły podejrzliwości wynika: mieć drugiego na dystans [22, с. 238] / *Із правила підозри випливає: примати іншого на відстані* [16, с. 234].

Bez miłości bowiem plany się ziszczają, aspiracje realizują, równowadze psychicznej nic nie zagraża, a spotkania, kiedy Eros nie miesza szyków, są nieodmienno udane [19, с. 63] / *Без любові ж бо плани здійснюються, натхнення реалізується, ніщо не загрожує психічній рівновазі, а зустрічі, коли Ерос не плутає карти, неодмінно вдалі* [5, с. 66].

Tym wszystkim grzeszy wyrobnik pióra w utworze Wisławy Szymborskiej [19, с. 73] / *Усім цим грішить ремісник пера у творі Віслави Шимборської* [5, с. 75].

Inne, twórcze nierozumienie, czyli znana dekonstruktywistom lektura niepełna i świadomie sprzeczna z utworem, taka, która mogłaby wydobyć sensy zaskakujące, nie wchodzi tu również w grę [19, с. 73] / *Інше, творче нерозуміння, або відоме деконструктивістам неповне й свідомо суперечливе творові прочитання, таке, що могло б видобути несподівані сенси, тут до уваги не береться* [5, с. 75–76].

Obraz totalnej zagłady naszego globu, wizja atomowego zniszczenia kryje w sobie tajone pragnienie, by życie, które się stało dla nas tak okrutne, bezwzględne i szare, znikło całkowicie z powieszchni globu [18, с. 293] / *Картина тотального знищення нашої планети, візія атомного винищення приховують у собі зачаєне бажання, щоб життя, яке стало до нас таким жорстоким, нещадним і сірим, зовсім зникло з лиця землі.*

На особливу увагу заслуговують стійкі словосполучення й фразеологічні одиниці, які потребують певної трансформації, зміни, оскільки їхнє значення потребує додаткового пояснення, бо ж воно не випливає з їх складових компонентів і потребує пошуку відповідника в цільовій мові або не має традиції вживання саме в такій формі:

Wstydzę się siebie wobec innego, bo inny złapał mnie na gorącym uczynku podglądania kogoś trzeciego przez dziurkę od klucza [22, с. 69] / *Я соромлюся перед іншим, бо інший заскочив мене на гарячому вчинкові – підгляданні за кимось третім через замкову шпарину* [16, с. 66]. У поданому реченні є два стійкі словосполучення: **złapał mnie na gorącym uczynku**, значення якого прозоре й відповідає українському зловив / підловив / заскочив мене на гарячому (вчинкові) та **dziurka od klucza**, який найдоречніше перекласти як замкова шпарина.

Sprawca odmowy ginie w mrokach dziejowej niepamięci. Ale jego miejsce może w każdej chwili zająć konkretny człowiek – człowiek, który właśnie ku mnie się zbliża. Czego ode mnie chce? ...Co tam z nim począć? [22, с. 234] / *Призвідець відмови гине в мороку історичного забуття. Проте його місце щомиті може зайняти конкретна людина – людина, яка ось до мене наближається. Чого вона від мене хоче? ... Що мені з нею робити?* [16, с. 229].

Poetka zajmuje się wyzwaniem trudniejszym, choć mniej spektakularnym: „co począć z resztą życia?” [19, с. 102] / *Поетка займається складнішим викликом, хоч не таким видовищним: що робити далі?* [5, с. 109]. Така синтаксична конструкція є ближчою й зрозумілішою для української мови.

...powracają ku nam nasi zabijani przodkowie. Opowiadają głosami sumień o tym, jacy naprawdę jesteście. Powtarzają swą prawdę, iż „świat idzie ku najgorszemu” [22, с. 242] / *...повертаються до нас предки, яких ми вбиваємо. Голосами совісті розповідають про те, якими ми є насправді. Повторюють свою правду про «куди котиться світ»* [16, с. 238–239]. Очевидно, що стале образне сполучення слів, побудоване як речення, означає 'світ стає щоразу гіршим'. Це його смислове навантаження й указане вище українське пояснення-переклад повністю його передає. Але в контексті того, що ці слова промовляються померлими предками, звертаються до совісті своїх нащадків, щоб ті озирнулися, схаменулися, зупинилися в бігові, замислилися, доречним є інший, характерний для української розмовної традиції вислів. Він зберігає й свою риторичність, і конотацію осуду, неприйняття, конфлікту.

Historia splatała figla uczoneму, który towarzyszył Jaruzelskiemu i innym przedstawicielom władzy starał się wytłumaczyć, że zamiast patyczkować się z niepokornymi literatami powinni docenić spolegliwego poetę z Wrocławia [20, с. 74] / *Історія викинула коника ученому, який намагався пояснити товаришеві Ярузельському та іншим представникам влади, що замість*

церемонитися з непокірними літераторами, вони повинні оцінити надійного поета з Вроцлава [11, с. 66]. *Figel* має значення ‘жарт, насмішка, дотеп’. *Platać figle* в польській фразеології означає ‘робити щось комусь, чого той не сподівається, виробляти, витворяти’; ‘пожартувати, взяти на кпини’ [21, с. 18].

Ze wspomnień samego Różewicza można wywnioskować, że jego okupacyjna praca literacka trafiła „pod strzechy” i podnosiła na duchu... [20, с. 91] / *Зі спогадів самого Ружевича можна зробити висновок, що його окупаційна літературна праця пішла поміж людей і піднімала дух...* Дослівно перекласти польський вислів *trafić „pod strzechy”*, який має чіткий культурно-літературний слід і означає ‘мати велике поширення, здобути популярність’, неможливо. Ці слова мають літературне походження, оскільки є фрагментом цитати з твору А. Міцкевича «Пан Тадеуш» («*O, gdyby tam kiedy dożył tej pociechy, / Żeby te księgi trafiły pod strzechy*»). Перекладаючи поему українською, Максим Рильський відтворив ці рядки так: «*Коли б до тої я дожив потіхи, / Щоб заблукали ці рядки під стріхи*» [8, с. 262]. Фразеологізація вислову відбулася через метонімію й метафору. Герой поеми вважає, що справжньою популярністю й славою є присутність його літературних творів серед людей, тобто входження в кожен дім, під їхні покрівлі – стріхи. За посередництвом стріхи розуміємо дім і людей у ньому. Образне словосполучення *trafić „pod strzechy”* (*увійти в дім*) десемантизувався, за ним закріпилося і його метафоричне значення, що пов’язується з поширенням серед людей, популярністю, славою. Цей зміст залежно від контексту оригіналу передають близькі за значенням образні конструкції *здобути славу, мати славу, увійти в кожен дім, піти до людей, піти поміж людей* безвідносно до прямого літературного джерела.

Idzie przez moje serce / stary ojciec / Nie oszczędzał w życiu / nie składał / ziarnka do ziarnka / nie kupił sobie domki / ani złotego zegarka / jakoś nie zebrała się miarka [20, с. 132] / *Проходить крізь моє серце / старий батько / Не був ошадливим у житті / не складав / зернятко до зернятка / не купив собі хатки / ні годинника золотого / якимсь було не до того* [10, с. 113; 11, с. 123]. У цьому прикладі пошук еквівалентів ускладнюється вимогами до перекладу поетичного твору: потрібно зберегти образність оригіналу, ритм, риму. Буквальний переклад вислову *складати зернятко до зернятка* створює оригінальний образний візерунок, а для відтворення рими перекладачка Я. Сенчишин добирає інший сталий вислів, який не заступає загального змісту сказаного й передає сенс оригіналу.

Іноді значення фразеологізму не є таким очевидним, постає потреба додаткового дослідження, пошуків і втручання перекладача: *W „Psalmie” przykłady dobierane są na chybił trafił, bez respektowania szczebli ewolucji i po odrzuceniu podziału na przyrodę ożywioną i nieożywioną* [19, с. 35] / *У «Псалмі» приклади добираються без розбору, без визнання щаблів еволюції та після відкидання поділу на живу й неживу природу* [5, с. 33]. Фраза *na chybił trafił*, що означає «навмання, наосліп, випадково, без обдумування, наздогад», завдає чимало клопоту. У словнику за редакцією Т. Космеди за еквівалент подано *блудити (блукати) манівцями* [4, с. 61], але цей варіант невдалий для поданого прикладу. Уважаємо, що відповідно до контексту можна дібрати кілька альтернативних варіантів: *без розбору, перший-ліпший, як попало, що попало, як трапиться, як бог дасть*.

W cytowanym wierszu człowiek myślący, choć rozprawia rozumnie, świetnie kojarzy, sprawnie analizuje zjawiska, pozjadał rozumy, gdyż czytał Kanta i Pascala, jest istotą zaślepioną własnym powodzeniem [19, с. 43] / *У цитованому вірші людина мисляча, хоч і висловлюється розумно, прекрасно асоціює, справно аналізує явища, все на світі знає, бо ж читала Канта й Паскаля, є істотою, засліпленою власним успіхом* [5, с. 43]. *Pozjadać / posiąść rozumy / wszystkie rozumy* стосується зарозумілої, пихатої людини, яка думає (неслушно), що є найрозумнішою. Значення українського варіанта *знати все на світі* має в собі потрібну в цьому контексті суперечність (бо ж неможливо знати всього на світі), до того ж він підсилений інверсією – *все на світі знає*.

Wiare w niewinność przyrody należy między bajki włożyć [19, с. 45] / *Віру в невинність природи потрібно лишити серед казкових історій* [5, с. 45].

Історія цієї фразеологічної одиниці надзвичайно цікава. Це вислів літературного походження, і належить він Ігнацію Крашевському, який у творі „Wstęp do bajek” говорить: *A cóż to jest bajka? Wszystko to być może prawda. Jednakże ja to między bajki włożę / А що ж то таке – казка? Усе це, може, й правда. Але я однак покладаю це до казок / лишу це серед казок.* Із незначним контекстуальним поясненням, не вдаючись в історію появи фразеологізму, зберігаємо смислове навантаження вислову.

W wypowiedziach poetyckich Szymborskiej istotną rolę odgrywają domysły: czy miłość szczęśliwa jest utopijnym programem, mitem, grą społeczną – prowadzoną dla innych, wyjątkiem wśród wielu „nie-miłości”, darem, z którym nie wiadomo, co zrobić, faktem istniejącym, lecz niezrozumiałym dla zjadaczy chleba? [19, с. 57] / У поетичних висловленнях Шимборської важливу роль відіграють домисли: чи щаслива любов не є утопічною програмою, мітом, грою суспільства, яка здійснюється для інших, винятком серед багатьох «не-любовей», даром, із яким не знати що робити, фактом, що насправді є, але його не зрозуміти тим, **хто тихо собі живе і хліб жує?** [5, с. 59]. Польське *zjadacz chleba* означає пересічну людину. Щоб зберегти конотацію турботи про хліб *насущний*, буденності звичайного життя пересічної людини, заповненого лише тілесними потребами й виживанням, використано емоційно наповнений відповідник *хто тихо собі живе і хліб жує*.

Radość imitowania stylów literackich oraz malarskich idzie w parze z wysokiej klasy dowcipem językowym przenikającym traktowane z przymrużeniem oka stylizacje – na tekst średniowieczny, barokowy czy współczesny, w szczególnej odmianie nowoczesności awangardowej [19, с. 85]. Польське *z przymrużeniem oka* має кілька значень: ‘поблажливо, із розумінням (ставитися до чогось)’; ‘жартівливо (представляти щось)’. Звернімося до іншого прикладу:

To właśnie przymrużenie oka w wierszach Szymborskiej przemawia o wiele dobitniej, niż patos innych poetów [13, с. 2] / Саме це примруження ока у віршах Шимборської промовляє набагато переконливіше, ніж пафос інших поетів [13, с. 3]. Щоб зберегти участь очей у фізіології сміху та ситуацію гри, жарту, автор і перекладач використав словосполучення *примружене око*.

У процесі перекладу натрапляємо також на явище полісемії у фразеології. Виходячи з різних значень фразеологізму вихідної мови, добираємо відповідник у цільовій мові. У цьому випадку, звичайно, говоримо не про вибір еквівалента з кількох можливих варіантів чи синонімів, а саме про пошук відповідників, які б урахувували відтінки значень однаково структурно оформлених багатозначних фразеологізмів. Так, стале словосполучення *na własną rękę* означає ‘самостійно, без чієїсь допомоги / на свій ризик / сам по собі’. Запропонуємо варіанти перекладу цього фразеологізму, які залежать від ширшого контексту та від традиції вживання висловів із таким значенням в обох мовах.

W tym nurcie sam Magritte zajmował miejsce osobne. Na własną rękę eksperymentował z czasem i przestrzenią, swobodnie naruszał prawa ciężenia i prawdopodobieństwa, prowokująco deformował i przekształcał ludzkie ciało, nawet swoje listy ilustrował najdziwniejszymi rysunkami [19, с. 88] / У цьому напрямі сам Магрітт займав окреме місце. **На власний розсуд / Сам собі** експериментував із часом і простором, вільно порушував закон тяжіння й правдоподібності, провокуюче деформував і змінював форми людського тіла, навіть свої листи ілюстрував щонайдивнішими малюнками [5, с. 92–93].

Organizm sam, „na własną rękę”, stara się skorygować własne błędy [18, с. 83] / Організм сам, «своїм ходом» / своїми силами намагається скорегувати власні помилки.

Wzrasta on (łęk), gdy jesteśmy pod przemożnym wpływem pierwszego prawa, a maleje, gdy drugie prawo w nas góruje [18, с. 229] / Він (страх) зростає, коли ми перебуваємо під переможним впливом першого закону й зменшується, коли другий закон у нас **бере гору**. Слово *górować* має значення ‘переважати, перемагати, домінувати’. Щоб зберегти кореневу морфему із семою ‘гора’ і семантику вищості, можна перекласти це слово з переносним значенням відповідним фразеологізмом, зберігши пряме й переносне значення лексеми *гора*, конотацію вищості, переваги, а також образність сказаного.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Аналізуючи перекладний матеріал, до якого увійшли наукові, публіцистичні та художні твори, можна виокремити фразеологічні одиниці різного типу, які викликають інтерес як об'єкт перекладацької діяльності. Шлях прийняття рішення щодо добору відповідника фразеологічної одиниці формує перекладацьку стратегію. Групуючи обрані й представлені в цій статті стійкі словосполучення (45 прикладів фразеологічних одиниць), можна виокремити ті, що мають спільне для української і польської мов походження й передаються без змін, подібні фразеологічні одиниці, які потребують заміни одного компонента, вислови літературного походження та інші образні сполуки, які потребують додаткового пояснення чи повної заміни, спортивні терміни, вислови біблійного й релігійно-обрядового походження тощо.

Перекладач завжди стикається з певними труднощами перекладу, тому виникає проблема вибору відповідника. Рішення залежить від ступеня втручання в перекладний матеріал та типу трансформації. Із наведених прикладів випливає, що іноді доводиться змінювати граматичну структуру словосполучення чи речення, розширювати вислів, передаючи одне слово кількома або, навпаки, застосовувати компресію, віддаючи кілька слів одним словом мови перекладу, розгортати додаткове пояснення або обмежуватися нейтральним висловом цільової мови незалежно від джерела його походження, який викликає труднощі у процесі перекладу. Так само як і в українській мові, величезний пласт фразеологічних одиниць польської має давнє походження. Такі одиниці встигли десемантизуватися, їхнє значення лежить у площині їхньої внутрішньої форми, і оскільки фразеологізм є не мовною, а мовленнєвою одиницею, його значення якнайповніше виявляється в мовленнєвому контексті, залежить від ситуації, стилю, авторського почерку.

Складність перекладу з близької мови, попри видиму легкість, znana всім перекладачам. Дуже часто лексеми мови оригіналу мають незвичайний для мови перекладу відтінок, нюанс, який додає смаку «чужому» слову чи вислову. Якщо цільова мова не має рівнозначного відповідника, а стиль і мовна ситуація дозволяють «перенесення» зазвичай образного вислову на «свій» ґрунт, можна допустити поміркований буквальний його переклад.

Список використаних джерел та літератури

1. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : Вища школа, 1983. 175 с.
2. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львівському університеті, 1989. 216 с.
3. Карабан В. І., Мейс Д. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
4. Космеда Т., Гоменюк О., Осіпова Т. Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки. Познань–Харків : Коло (м. Дрогобич), 2017. 408 с.
5. Лігенза В. Без рутини. Про поезію Віслави Шимборської та Збігнєва Герберта : пер. Т. Павлінчук. Львів : Літопис, 2021. 208 с.
6. Мирошніченко І. М. Варіанти польських фразеологічних одиниць семантичного поля «праця / неробство». *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (Мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (1). С. 141–145.
7. Мирошніченко І. М. Фразеосемантичне поле «праця / неробство» в польській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філолог. наук : спец. 10.02.03 «Слов'янські мови». Київ, 2010.
8. Міцкевич А. Пан Тадеуш, або Останній наїзд на Литві / А. Міцкевич. Вибрані твори : у 2 т. : пер. М. Рильського. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1955. Т. 2. 280 с.
9. Павлінчук Т. І. Варіативність перекладу фразеологічних одиниць із польської мови на українську. *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (1935–2003) (21 травня 2021 року)*. Житомир, 2021. С. 82–88.
10. Ружевич Т. Батько // Т. Ружевич. Вибрані вірші : пер. з пол. Я. Сенчишин. Львів : Каменяр. 1997. С. 113.

11. Рушар Ю.-М. Мене, текел, перес. Образи Бога у творчості Тадеуша Ружевича : пер. з пол. Т. Павлінчук, Київ : Літопис, 2020. 268 с.
12. Савенець А. М. Поезія в перекладі: «українська» Шимборська. Люблін–Житомир : Полісся, 2006. 366 с.
13. Савенець А. Три найважливіші слова // Шимборська В. Може, це все / упоряд., вступ і переклад А. Савенця. Ольшаниця : Bosz, 2011. 128 с.
14. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
15. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. Кн. IV / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 438 с.
16. Тішнер Ю., о., Філософія драми : пер. з пол. Т. Павлінчук. Київ : Дух і Літера, 2019. 304 с.
17. Ужченко В. Д., Авксентьев Л. Г. Українська фразеологія. Харків : Основа, 1990. 167 с.
18. Kępiński A. Lęk. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2001. 360 s.
19. Ligęza W. Bez rutyny. O poezji Wisławy Szymborskiej i Zbigniewa Herberta. Kraków : Instytut Myśli Józefa Tischnera, 2016. 336 s.
20. Ruszar J. M. Mane, Tekel, Fares. Obrazy Boga w twórczości Tadeusza Różewicza. Bielsko-Biała–Kraków : Wydawnictwo Naukowe ATH, Instytut Myśli Józefa Tischnera, 2019. 329 s.
21. Słownik języka polskiego / red. M. Szymczak. Warszawa, 1996. Т. 1–3.
22. Tischner J., ks. Filozofia dramatu. Kraków : Wydawnictwo Znak, 2012. 315 s.
23. Wielki słownik poprawnej polszczyzny / red. A. Markowskiego. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. 1708 s.

References (translated & transliterated)

1. Zorivchak, R. P. (1983). *Frazeologichna odyntysia yak perekladoznavcha katehoriia [Phraseological unit as a translation category]*. Lviv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
2. Zorivchak, R. P. (1989). *Realii i perекlad (na materialii anhłomovnykh perekładiv ukrainskoi prozy [Reality and translation (based on English translations of Ukrainian prose)]*. Lviv: Vyd-vo pry Lvivskomu universyteti [in Ukrainian].
3. Karaban, V. I., & Meis, D. (2003). *Teoriia i praktyka perekładu z ukrainskoi movy na anhliisku movu [Theory and Practice of Translation from Ukrainian into English]*. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
4. Kosmeda, T., Homenyuk, O., & Osipova T. (2017). *Korotkyi ukrainsko-polskyi slovnyk ustalenykh vyraziv: ekvivalenty slova, frazeologizmy, pryslivia ta prykazky [Short Ukrainian-Polish dictionary of established expressions: word equivalents, phrases, proverbs and sayings]*. Poznan–Kharkiv: Kolo (m. Drogobych) [in Ukrainian].
5. Ligenza, V. (2021). *Bez rutyny. Pro poeziiu Visłavy Shymborskoi ta Zbigniewa Herberta [Without routine. About the poetry of Wisława Szymborska and Zbigniew Herbert]*. (T. Pavlinchuk, Trans.). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
6. Myroshnichenko, I. M. (2009). Varianty polskykh frazeologichnykh odyntys semantichnoho polia "pratsia / nerobstvo" [Variants of Polish phraseological units of the semantic field "labor / idleness"]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (Movoznavstvo) – Proceedings. Series: Philological sciences (Linguistics)*, (issue 81), (pp. 141–145). Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
7. Myroshnichenko, I. M. (2010). Frazeosemantichne pole "pracia / nerobstvo" v polskii movi [Phraseosemantic field "labor / idleness" in Polish language]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Mitskevich, A. (1955). Pan Tadeush, abo Ostannii naizd na Lytvi [Pan Tadeush, or The Last Raid in Lithuania]. *A. Mitskevych. Vybrani tvory – Selected works*. (M. Rylskyi, Trans.). Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury [in Ukrainian].
9. Pavlinchuk, T. I. (2021). Variatyvnist perekładu frazeologichnykh odyntys iz polskoi movy na ukrainsku [Variation of translation of phraseological units from Polish into Ukrainian]. *Abstracts of Papers Vseukrainskoi naukovoï konferentsii pamiati doktora filolohichnykh nauk, profesora D. I. Kveselevycha (1935–2003) "Suchasnyj stan i perspektyvy lingvistychnykh doslidzhen ta problemy perekładu" – All-Ukrainian Scientific Conference in Memory of Doctor of Philological Sciences, Professor D. I. Kveselevich (1935–2003) "Current State and Prospects of Linguistic Research and Translation Problems"*, (pp. 82–88). Zhytomyr [in Ukrainian].
10. Ruzhevych, T. (1997). Batko [Father]. *T. Ruzhevych. Vybrani virshi – Selected poems*, (p. 113). (Ya. Senchyshyn, Trans.). Lviv: Kamenyar [in Ukrainian].
11. Rushar Yu.-M. (2020). *Mene, tekел, peres. Obrazy Boga u tvorchosti Tadeusha Ruzhevycha [Mane, tekел, fares. Images of God in Tadeusz Różewicz Works]*. (T. Pavlinchuk, Trans.). Kyiv: Litopys [in Ukrainian].

12. Savenets, A. M. (2006). *Poeziia v perekladi: "ukrainska" Shymborska [Poetry in Translation: "Ukrainian" Shymborska]*. Lyublin–Zhytomyr: Polissya [in Ukrainian].
13. Savenets, A. (2011). Try naivazhlyvishi slova [Three the most important words]. *Shymborska V. Mozhe, tse vse – Maybe that's all*. (A. Savenets, Trans.). Olshanica: Bosz [in Ukrainian and Polish].
14. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). *Slovnnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol. 1–11). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
15. Bilodid, I. K. (Ed.). (1973). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Leksyka i frazeolohiia [Modern Ukrainian literary language. Vocabulary and phraseology]*. (Vol. IV). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
16. Tishner, Yu., o. (2019). *Filosofia dramy [Philosophy of Drama]*. (T. Pavlinchuk, Trans.). Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
17. Uzhchenko, V. D., & Avksentiev, L. G. (1990). *Ukrainska frazeolohiia [Ukrainian phraseology]*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
18. Kępiński, A. (2001). *Lęk [Fear]*. Kraków: Wydawnictwo Literackie [in Polish].
19. Ligęza, W. (2016). *Bez rutyny. O poezji Wisławy Szymborskiej i Zbigniewa Herberta [Without routine. About the poetry of Wisława Szymborska and Zbigniew Herbert]*. Kraków: Instytut Myśli Józefa Tischnera [in Polish].
20. Ruszar, J. M. (2019). *Mane, Tekel, Fares. Obrazy Boga w twórczości Tadeusza Różewicza [Mane, Tekel, Fares. Images of God in Tadeusz Różewicz Works]*. Bielsko-Biała–Kraków: Wydawnictwo Naukowe ATH, Instytut Myśli Józefa Tischnera [in Polish].
21. Szymczak, M. (Ed.). (1996). *Słownik języka polskiego [Dictionary of the Polish language]*. (Vol. 1–3). Warszawa [in Polish].
22. Tischner J., ks. (2012). *Filozofia dramatu [Philosophy of Drama]*. Kraków: Wydawnictwo Znak [in Polish].
23. Markowski, A. (Ed.). (2007). *Wielki słownik poprawnej polszczyzny [The Big Dictionary of Correct Polish]*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].

Статтю отримано 26.08.2022 року
Прийнято до друку 29.09.2022 року